

ПОЛИТИЧЕСКИ АНАЛИЗИ

POLITICAL ANALYSIS

Год. ММХVII Брой 2

Нов български университет
ДЕПАРТАМЕНТ
ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ

New Bulgarian University
DEPARTMENT
OF POLITICAL SCIENCE

ПОЛИТИЧЕСКИ АНАЛИЗИ, БР.2 - 2017

ГЛАВЕН РЕДАКТОР: ИВАН НАЧЕВ

ТЕХНИЧЕСКИ РЕДАКТОР: ЕЛИЦА УЗУНОВА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

ВЕРОНИКА АЗАРОВА, ГЕОРГИ ПРОДАНОВ, ЕВЕЛИНА СТАЙКОВА, ЖИВКО МИНКОВ, КАТЯ ХРИСТОВА-ВЪЛЧЕВА, КИРИЛ АВРАМОВ, ЛЮБОМИР СТЕФАНОВ, ПЕТЪР НИКОЛОВ, ПЕТЯ ГЕОРГИЕВА, ХРИСТО ПАНЧУГОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

1. ПРОФ. АННА КРЪСТЕВА, ДХК
2. ПРОФ. АНТОНИЙ ТОДОРОВ, ДН
3. ДОЦ. АНТОНИЙ ГЪЛЪБОВ
4. ДОЦ. ВАСИЛ ГАРНИЗОВ
5. ДОЦ. ВЕСЕЛИН МЕТОДИЕВ
6. ДОЦ. ДОБРИН КАНЕВ
7. ПРОФ. ЕВГЕНИЙ ДАЙНОВ
8. ПРОФ. ЕВГЕНИЯ ИВАНОВА
9. ПРОФ. ЛЮДМИЛ ГЕОРГИЕВ
10. ДОЦ. МАРГАРИТА ШИВЕРГЕВА
11. ДОЦ. МИРА МАЙЕР
12. ДОЦ. МОМЧИЛ БАДЖАКОВ
13. ДОЦ. СВЕТЛА СТРАШИМИРОВА
14. ДОЦ. СОНЯ ХИНКОВА
15. ПРОФ. ХРИСТО ГЕОРГИЕВ
16. ПРОФ. ХРИСТО ТОДОРОВ

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

ВИНКО КАНДЖИЯ – ХЪРВАТИЯ, ГУНИЛА ХЕРОЛФ - ШВЕЦИЯ, ЙОАН ХОРГА - РУМЪНИЯ, КАШИФ БАКИУ - МАКЕДОНИЯ, МАЙКЪЛ КИЙДИНГ – ГЕРМАНИЯ, ЯРОСЛАВ КУНДЕРА – ПОЛША

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА: СОФИЯ 1618, МОНТЕВИДЕО 21, корпус 2, офис 602,

Тел./факс: 02/8110602

<http://www.politicalscience.nbu.bg/bg/political-analysis>

e-mail: political.analysis.bg@gmail.com

ISSN 2534-9902

УВАЖАЕМИ КОЛЕГИ,

ПРЕД ВАС СЕ НАМИРА ВТОРИЯТ БРОЙ
НА НАЙ-НОВОТО АКАДЕМИЧНО
ИЗДАНИЕ ЗА СОЦИАЛНИ,
ПОЛИТИЧЕСКИ И ИКОНОМИЧЕСКИ
АНАЛИЗИ И ТЕОРИИ В БЪЛГАРИЯ.

СПИСАНИЕТО СЕ ИЗДАВА НА
БЪЛГАРСКИ, НО ПРИЕМА ПУБЛИКАЦИИ
НА АНГЛИЙСКИ, ФРЕНСКИ, НЕМСКИ И
РУСКИ ЕЗИЦИ.

ВТОРИЯТ БРОЙ НА СПИСАНИЕТО Е
ПОСВЕТЕН НА ЕНЕРГИЙНИТЕ
ПОЛИТИКИ НА БЪЛГАРИЯ СЛЕД
ПАРЛАМЕНТАРНИТЕ ИЗБОРИ ПРЕЗ 2017
ГОДИНА.

ПРЕДСТАВЯМЕ ВИ ЕДНА ДИСКУСИЯ НА
ГРУПА БЪЛГАРСКИ АНАЛИЗАТОРИ,
ПРОВЕДЕНА ПО ВРЕМЕ НА
КОНФЕРЕНЦИЯТА „ЕНЕРГИЙНИ
ПОЛИТИКИ СЛЕД ИЗБОРИ 2017“,
ОРГАНИЗИРАНА ОТ РИСКМОНИТОР И
ДЕПАРТАМЕНТ ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ
НА НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ.

ПОЖЕЛАВАМ ВИ ПРИЯТНО ЧЕТЕНЕ!

ИВАН НАЧЕВ

ЕНЕРГИЙНИ ПОЛИТИКИ СЛЕД ИЗБОРИ 2017

КОНФЕРЕНЦИЯ НА ДЕПАРТАМЕНТ „ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ“, НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ И
РИСКМОНИТОР, НЕПРАВИТЕЛСТВЕН ИНСТИТУТ ЗА ПУБЛИЧНИ ПОЛИТИКИ

Сряда, 15 март 2017 година

Зала „Библиотека“, хотел „Радисън“, София

ПОЗИЦИЯ

Енергийни политики в контекста на Избори 2017

Кампанията за *Парламентарни избори 2017* отново засили публичното говорене за мегапроектите в енергетиката на България. Настоява се, че АЕЦ „Белене“, варианти на „Южен поток“, „Бургас – Александруполис“, нови въглищни мощности са необходими за енергийната сигурност на страната.

В политическите кампании обаче не се взема предвид развитието на икономиката на България и региона, очакваното бъдещо потребление на енергия, потенциалът на новите енергийни източници и тенденциите към повишаване на енергийната ефективност.

Енергийните мегапроекти са по правило тласкани от комбинация от корупционни намерения и липса на цялостна картина на процесите в енергетиката. В същото време спецификите на динамично развиващия се енергиен пазар, който има ключова роля в гарантирането на тази сигурност, се пренебрегват.

Енергийните мегапроекти разчитат на популярна подкрепа. Но тя се подхранва предимно от фалшиви схващания за смисъла на енергийната сигурност. В тези необосновани разбирания енергийната сигурност се откъсва от основната си дефиниция – конкурентността на потребителите.

Често повтаряният аргумент, според който проекти като АЕЦ „Белене“ трябва да бъдат възобновени, защото за осъществяването им вече са изхарчени значителни суми, е икономически опасен. Той може да доведе до изграждане на обезценени активи (*stranded assets*) без икономическо оправдание. Те (а) ще натоварят българския

данъкоплатец с милиарди, които ще се добавят към вече изхарчените огромни средства за тези проекти, както и (б) ще попречат на България да бъде фактор в регионалната и европейската енергетика, (в) ще ограничат възможностите на следващи поколения да се възползват от бъдещите технологични и пазарни възможности.

Необходими политики

Енергийните мегапроекти трябва да бъдат спрени. Освен политически преустановени, всички форми на договорености и дружества, свързани с тях, трябва да бъдат окончателно юридически приключени.

Българската енергийна политика изисква преосмисляне в контекста на следните тенденции:

- Децентрализация на производството на електроенергия
- Постепенно откъсване от газовата зависимост от един основен източник и маршрут на доставки
- Спад на цените на новите източници на възобновяема енергия до равнища, конкурентоспособни на конвенционалните енергийни източници, и приложение на високоефективни акумулатори на енергия
- Регионализация на енергийния пазар и последващо изграждане на общоевропейски енергийни пазари
- Нова роля на управление на потреблението и смарттехнологиите
- Бъдеща роля на биомасата и отпадъците в енергийните баланси
- Електрификация на транспорта
- Нови технологии в отопление на сградите и роля на енергийната ефективност
- Ролята на високоефективната когенерация
- Свърхпредлагане на електроенергия и природен газ
- Еволюция на концепцията за енергийна сигурност
- Целите на климатичната конференция в Париж
- Поетите енергийни и климатични ангажименти в рамките на Европейския съюз.

Преценката за бъдещи енергийни политики трябва да се прави не само на национално, но и на регионално и общоевропейско ниво. Иначе има сериозен риск от възприемане на неадекватна енергийна стратегия, изграждане на обезценени енергийни активи (*stranded assets*) и отслабена енергийна сигурност.

Принципът „ефективността на първо място“ трябва да се приложи към всеки енергиен проект, който би разчитал на публични средства за изграждането си. При мобилизиране на публичен ресурс трябва експертно да се оцени (а) дали този ресурс е наистина

необходим и (б) не е ли по-разумно да бъде насочен към повишаване на енергийната ефективност и намаляване на енергопотреблението.

Основният фокус в стратегическото развитие на енергийния сектор в България трябва да се измести от планове за изграждане на мощности към развитие на регионален и ликвиден електроенергиен и газов пазар. Той ще гарантира прозрачност, доставки на конкурентни цени и независимост от единични енергийни източници.

Стратегическото развитие включва и решаване на проблемите на закърнялата пазарна реформа в България, киберсигурността на енергийната система, регионалното планиране на развитието и изграждането на интегрирани пазари, компенсирането на енергийната бедност с подходящи механизми, гаранциите за потребление и целите, свързани с климата и околната среда.

В конференцията взеха участие около 50 души, сред които:

Васил Гарнизов

Васко Начев

Галина Александрова

Георги Ганев

Георги Касчиев

Георги Ангелов

Евгений Дайнов

Евгений Кънев

Иван Хиновски

Илиян Василев

Калоян Стайков

Красен Станчев

Лъчезар Бояджиев

Петко Ковачев

Христо Казанджиев

Юлиан Попов

и други.

Васил Гарнизов

Добре дошли на конференцията на тема „Енергийните политики на България“ след Избори 2017. С приближаването на изборите някои от политическите партии отново заговориха за дълбоко познатите големи енергийни проекти като АЕЦ „Белене“, „Южен поток“, „Бургас – Александрополис“.

Това ни даде основание със Стефан Попов да предложим тази експертна група в областта на енергетиката, икономиката и политиката, за да обсъдим тези теми.

Давам думата на Юлиан Попов да очертае рамката. Благодаря ви, че сте тук, Юлиан Попов, имаш думата.

Юлиан Попов

Нещото, което прави впечатление при прегледа на програмите на политическите партии, е, че енергийни стратегии липсват. Което е странно от гледна точка на това, че България от дълго време страда от липса на енергийна стратегия. Изборите са един естествен момент, в който политическите партии могат да заявят какви намерения имат и да се очертаят сценарии за развитие на енергетиката. Онова, което намираме, са отделни енергийни въпроси в различните програми.

Една тема, която се появява в програмите, са големите енергийни проекти-вампири. Защо вампири? Защото ние не можем да застанем в ясна позиция и да кажем: край, приключихме с тях. Така сме привързани към тях. Дали сантиментално сме привързани, дали коруптивно сме привързани, но те непрекъснато се появяват, връщат се и никога не могат да се забравят. Дори да има парламентарно или правителствено решение, че проектът е приключил, отново след 6 месеца или една година някой предлага да се преразгледа. Не може на всеки 6 месеца подобни проекти да се преразглеждат. Това са проекти, които струват десетки милиарди левове.

Въпросът е, от една страна, каква би трябвало да бъде съдбата и подходът към тях и в същото време какви да бъдат техните алтернативи. Когато някой повдигне въпроса за „Белене“ или за „Южен поток“, основен аргумент е, че не можем без тях. Освен това тези идеи се появяват по някакви много странни причини. Например януари беше много студен месец и българската енергийна система е стигнала до лимита си. Това предизвика веднага вълна да се строи „Белене“. Не може да се построи „Белене“ до другата седмица,

докато вече ще се стопли времето. Но тези събития, дали климатични или други, възбуждат този разговор периодично. В същото време и българската, и регионалната, и европейската, и световната енергетика се развиват в съвсем друга посока. Но политически това развитие сякаш не съществува.

България има развит сектор на възобновяемата енергия, има развити политики или дейности, свързани с енергийната ефективност. В същото време енергетиката силно се дигитализира в глобален и европейски план. Но тези развития не попадат в политическото говорене. Политическото говорене се съсредоточава изцяло върху някакви конкретни проекти. Дори когато става въпрос за санирането, това е тема, към която аз се отнасям позитивно, всички говорят за това как се крадат пари. Това дали се краде, е един въпрос. Съвсем отделен въпрос е, че трябва да се повиши енергийната ефективност на България. Това е политическото говорене. И идеята на тази конференция е да обсъдим тези липси, да обсъдим какво би трябвало да присъства, какво би трябвало да излезе от разговорите за бъдещето на българската енергетика и съответно да завършим с една позиция по тези въпроси. Това, което бих искал да кажа за тази позиция, е, че тя трябва да бъде насочена към бъдещите политики, които явно ще се появят след изборите, защото сега е трудно да се очертае някаква картина.

Васил Гарнизов

Благодаря. Галина Александрова.

Галина Александрова

Изказването ми е за нещо, за което по принцип не се говори, когато става въпрос за енергийна стратегия. Безспорно е необходима енергийна стратегия, но за да се прави тя, трябва да се стъпи на визия за развитието на икономиката. В предизборните програми няма ясна идея как ще се развива икономиката, ще има ли определени двигателни сектори, няма ли да има, какви стимули ще има.

Как да се направи енергийна стратегия, без да се знае кой и колко ще я потребява, дори след 10 години. Няма такова нещо. А всъщност енергетиката трябва да гарантира сигурност на доставки на справедливи цени и да осигури конкурентност на икономиката. Как може да се планира какви мощности ще са необходими, при условие че тези неща са неизвестни. Досега това ставаше на базата на фалшиви оценки на потреблението в

региона. Вече е ясно, че такова потребление не се очаква, но пак никой не говори за това с какви мощности ще разполагаме след 10 години. Държавата не е дала ясен знак ще реагира ли срещу реформите и новите тежести за енергийните емисии, или няма да реагира. Това, разбира се, не значи, че трябва да се строи непременно „Белене“ или други мощности. Освен да се развива пазар на електроенергия и либерализиран пазар на газ, трябва да има конкуренция и между отделните горива в България. Има кросубсидиране на топлоенергията и електроенергията. Няма друга страна, в която газът да не се бори с тях. Никъде по света хората не се отопляват с електроенергия, докато в България това е масово. Така че много са базовите неща, които липсват, за да може да се направи една енергийна система, която да е смислена и да стъпва на здрава основа.

Васил Гарнизов

Благодаря на Галина Александрова. Добре, Красен Станчев.

Красен Станчев

Според мен така наречените стратегии са излишни. Но не е лошо да се види какво има като опит от стратегиите преди. И това, което има в предишни стратегии, са описани неща, които се строят. Когато през 2002 г. се решаваха въпроси, свързани с „Марица-изток 3“ и „Марица-изток 1“, те влязоха в три стратегии. В две стратегии са потвърдени ЕРП. Онова, което е извън стратегиите, често бива наричано обезценени активи. Според мен това не е правилно. С включване на нови неща в стратегиите, било то „Белене“, било то „Цанков камък“, било то друго, има непрекъснато поставяне на вече направените инвестиции под риск. Постоянното включване на нови елементи в сферата на енергийната политика всъщност разваля онова, което вече е построено. В България има два проблема – единият е цялостно разсейване, благодарение на което България ще бъде осъдена не само по „Белене“, ще бъде осъдена и по други неща; вторият е, че тъй като в крайна сметка не може да се преодолеят правни механизми, договори и практики на търговското право, България се оказва със загубени активи.

Онова, което трябва според мен да се прави, е да се предотврати разрушаването на стойност, която вече функционира, и да се избегне прехвърлянето на разходи върху данъкоплатците по линия на наказателни процедури. В този смисъл на мен ми се струва, че едно от основните неща, което трябва да бъдат включени тук, е да се предотврати

разрушаването на стойности в енергетиката, което включва вече инвестираните средства, и да се намери механизъм за покриване на задълженията по договорите.

И едно последно изречение. Според мен енергийната стратегия не трябва да има никаква връзка с икономическото развитие. Икономическото развитие не може да бъде предвидено. Икономистите са хора, които утре ще обясняват защо онова, което се случва, не е предвидено днес. Не може да се предлага централно планиране на неща, които не могат да бъдат планирани. Онова, което може да се планира, е извеждането на планирането от планирането на енергетиката.

Васил Гарнизов

Благодаря. Илиян Василев.

Илиян Василев

Една от идеите на тази среща беше да се направи публичен одит на това, което се предлага в парламентарните избори. Бях сигурен, че това което ще се предложи, ще бъде достатъчно драматично като отсъствие на съдържание и достатъчно опасно като липса на оценка на последствията. И както виждате, дебат по енергетиката няма. Или ако има, той е свързан с второстепенни неща, които само замъгляват представата какво предстои, какви са рисковете и възможностите.

Винаги е полезно да има текущи анализи и въз основа на тях да се правят прегледи или извеждане на генерални тенденции. Не е необходимо винаги да се правят стратегии, но е сигурно, че Министерството на енергетиката трябва да прави технологични и пазарни доклади, които от време на време да дават икономическа и енергийна перспектива на играчите в България. Това, което Галя казва, не е невъзможно.

Винаги има прогнози за развитието на икономиката, въз основа на които някой стъпва. Колко са валидни прогнозите, няма никакво значение. Ползността на тези прогнози не е голяма, но това, което е важно, е, че в условията на свързаност с регионалния и европейския пазар вече не е толкова важна прогнозата за собствената икономика, колкото свързаността на играчите и на потребителите с външните пазари. Ако нещо не е осъществимо и изгодно в рамките на националното стопанство по една или друга причина, след като се идентифицира какъв е проблемът, изходът е да се реализира нещо на регионалния пазар. Но това не се разглежда.

По отношение на „Белене“. Дори да оставим настрана факта, че е напълно безсмислен проект, той никога не може да бъде реализиран в условия, в които основни играчи са компании като НЕК и „Булгаргаз“, които са икономически и финансово нефункционални.

Но в един момент на някого му хрумва, че на всяка цена трябва да се намери начин да се оправдае този проект. Да се набави логика на нещо, което няма логика. По време на цялото развитие на проекта „Белене“ нито един човек в НЕК не се е занимавал с приходите и продажбите. Нито един. Има 200 или 300 човека, които се занимават със структуриране на разходите, но никой не се занимава с приходите. Тези хора нямат елементарно понятие за това какво е проектно структуриране, проектно финансиране, каква е ролята и значимостта на пазарните анализи и прочее. Хората, които ще реализират проекта, отиват в банката и посочват хората, които ще реализират „Белене“ за 20 милиарда. Банката поглежда какво са правили до тоя момент тези хора, защото оценката на риска се влияе и от качествата на управителите. Цената на риска при такива стойности въобще не може дори да се калкулира. Но те продължават да говорят, че това било проектно финансиране, че има инвеститори. В тези големи проекти винаги има тотален дефицит на професионализъм и огромна доминация на пряката инвестиция. Докато тази нагласа не се разчупи, нищо добро не може да се очаква.

Друг голям проблем е, че няма холистичен подход. Например не се прави връзка между пазара на горивата и проблемите с другата част на енергетиката, а всичко е взаимно зависимо. Ако има далавера на едното място, тя е свързана с другото. По същия начин дълго време ние изключвахме изобщо темата за сектора проучване и добив на нефт и газ. Извади се тази тухла от структурата на енергетиката с аргумента, че Русия ще се погрижи за нея. Да, но това е за сметка на по-високите цени, на липсата на гъвкавост и на липсата на алтернатива. Това са политики, които са директен резултат от корупцията в сектора. Корупцията също е политически риск. С този политически риск се губи всяка възможност за финансиране за проекти. Всяка банка за търговско финансиране веднага ще откаже да даде кредит не за друго, а защото никой не може да прогнозира нивото на некомпетентност и загуба, което може да се допусне от изпълнителя.

Последно, аз не мисля, че трябва да се влиза в кой знае каква специфика. Просто трябва да се либерализира пазарът, да се диверсифицират източниците, да се отвори България към регионалния пазар. Не на последно място, трябва да се види кои са играчите. Ако не се приватизират и не се рационализира начинът, по който те функционират има две положения: или се надаваме, че ще им влезе разум отнякъде и ще станат конкурентоспособни, или трябва да се приватизират и пазарът да се освободи от държавата. „Булгаргаз“ струва няколко стотици милиона, защото има пазар. Тези клиенти

тя не може да ги задържа с постоянната патерица на държавата, която изхвърля едни и осигурява комфорт на други. Когато си продаде клиентите, няма да струва нищо. Накрая ще се стигне до положението с БЕХ и НЕК. 2009 г. оценката на активите на БЕХ беше около 13 – 14 милиарда. Сега е вероятно под 5. Никой не говори за тези 10 милиарда, които изчезнаха. Защото ние нямаме разбирането, че тези пари ние ги губим, че някой има право на тях, че ние всичките сме съакционери. Това е.

Галина Александрова

Една вметка само. Красен не ме разбра правилно, аз не говоря за планиране на икономиката, дали ще се развива енергоефективна, или ще се развива енергоконсумираща икономика. Видя се каква съпротива имаше, когато се заговори, че ще внасяме електроенергия. Но какво страшно има да внасяме, когато тя може да се окаже по-евтина, това имах предвид.

Красен Станчев

Една кратка бележка по това, което каза Илиян. В общи линии съм съгласен, но този проблем с експертизата не е съвсем коректно поставен. 2002 г. беше направена сметка каква е „Белене“, инж. Георги Босев е тук, той направи алтернативен баланс на онзи, който служеше за подкрепа на идеите за „Цанков камък“ и за „Белене“. След това този баланс беше повторен. Така наречената визия за икономиката служи за мобилизиране на алтернативи, които опровергават онова, което е доказуемо, и се създават илюзии за неща, които някой иска да ги направи. Визията може да се нарича както искате, може да е стратегия, може да е планиране. Но визията е визията на този, който в момента се опитва да краде.

Лъчезар Богданов

Една реплика за причината и следствието. Според мен най-често става обратното, ако в резултат на енергийна политика имаш евтин газ, някой прави торов завод. Ако имаш политика на евтин ток, правиш алуминиев завод, а не първо идват инвеститори да правят алуминий и тогава започва да се произвежда повече ток за тях. Обратното е. България има в момента алуминий, защото има евтин ток, като спре да има евтин ток, ще отиде на друго място този алуминий.

Васил Гарнизов

Благодаря, Георги Ганев, заповядай.

Георги Ганев

Аз искам всъщност да подхвана темата, която Галя започна с прогнозирането и съчетаването на енергийни стратегии с прогнозирането на икономиката като цяло, но смятам да изляза една стъпка още по-напред, отдалеч да погледна въпроса. Когато един прави стратегия, е едно, но е възможно да има много стратегии. Никъде не е казано, че само един-единствен субект трябва да прави стратегия. Защо да няма един милион енергийни стратегии в България и всеки да си следва своята. Накрая ще се види кой ще се окаже по-умен от останалите и по-голям късметлия. Но умен и късметлия означава, че ще доведе до повече задоволяване на нуждите на клиентите. Напълно се присъединявам към Красен за това, че прогнозирането на бъдещето на икономиката, стопанството и на неговата структура, включително като браншове, потребление и др., става изключително сложно. То освен това става все по-сложно, защото обществата винаги се развиват по начин, който се оказва неочакван за умните хора, които са си мислили, че знаят какво ще стане.

Стратегията за енергийно развитие трябва да е такава, че да има гъвкавост в предлагането на енергия. Това е абсолютно сигурно. Ако нещата тръгнат в една посока, тя да може да реагира, ако тръгнат в друга, пак да може да реагира. Да се планира за гъвкавост е различно от това да се планират конкретни мощности, конкретни акценти и т.н. Само за сравнение, храната и облеклото все още са по-важни от енергетиката в човешкото общество. Там е изключено да се планира и прогнозира какво ще стане. Но има стратегия и тя е да има по няколкостотин хиляди производители, няколко милиона потребители и нещо, което се нарича пазар, което да тече. Някои производители ще сгрешат, други обаче ще намерят удачни решения. По този начин ресурсите могат веднага да се насочат натам, където има нужда. Това са добре познатите ни механизми на пазарните сигнали и пр. Следователно, особено в светлината на тези 13 тенденции в енергетиката, самото производство на енергия, особено на електроенергия, ще се децентрализира. Все по-малки единици ще произвеждат с все по-гъвкав ресурс. Например изгражда се ресурс от 2 гигавата ядрена мощност. Заедно с това трябва да има студен резерв. Трябва да се изгради паралелна мощност, която да седи в готовност да се активира, ако нещо се случи с голямата мощност. Когато има 108 хиляди малки мощности, ако нещо се случи с 5 от тях,

тогава няма проблем. Другите се понатоварват повече, никоя така или иначе никога не действа със 100% капацитет, и така се поема временното затруднение.

Преносът на електроенергия също все повече се скъсява. Има биомаса и отпадъци, които също са строго локални. Те също могат да допринасят да се произвежда, както и умни технологии, които също ще допълнят децентрализацията. Освен това има регионализация на пазара, която прави всеки отделен играч по-малко важен, отколкото е бил преди това, защото започва да се състезава с все повече играчи. В този смисъл една стратегия би трябвало да се насочи към децентрализирано и предприемаческо вземане на решение от гледна точка на производството и доставките, с много състезаващи се производители и доставчици. Това би дало на крайния потребител сигурност. Това е мрежови тип стабилност. Особено като се погледне накъде се развиват технологиите, например слънчевите. Сметнал съм грубо, че количеството енергия, което слънцето пуска върху моята къща, е достатъчно за всички енергийни нужди на тази къща. Но въпросът е, че ако това стане, аз не искам да чувам повече за НЕК. Дори да ми струва повече, самият факт, че аз не съм обвързан с НЕК, е достатъчно удоволствие да платя разликата.

Евгений Дайнов

Всички говорите за пазар, но в тези неща няма пазар. Има разбойници. Много е хубаво да се говори за децентрализация и пазар, но онези, за които централизацията е от полза, ще се съпротивяват до последно и мощно. Не е толкова лесно да се откачи човек от тях. Освен че струва много пари, по закон не може да се откачиш от тях.

Васко Начев

Искам само няколко неща да кажа за гъвкавостта. Преди това, не съм съгласен с Илиян, че „Булгаргаз“ не са играч, напротив, те са много голям играч, друг е въпросът каква игра играят. Нещото, което бих искал да споделя, е защо няма дебат. Няма как да има дебат, защото първо няма такъв потенциал, второ, защото всички се интересуват от разходната част на тези проекти, а там няма какво да се коментира толкова. Няма дебат, защото има дефицит на компетентност и защото няма анализ нито на проектите, нито на пазара. Когато това го няма, няма и какво да бъде дискутирано. Българската икономика е твърде енергоемка. Вместо да се мисли как да се осигури този лукс на икономиката, по-скоро трябва да се мисли обратното, нуждите ѝ да бъдат максимално намалени. Разбира се, че гъвкавостта на енергетиката е основното нещо, което липсва, и според мен това е

основният проблем. Но няма как в този динамичен свят да се правят стратегии за 10, камо ли за 20 или 30 години напред. Това е абсурд, който освен че хаби човешка енергия, не носи никаква полза.

После, докато газификацията на населението минава през посредниците от „Топлофикация“, няма нищо добро да се очаква. Само този факт е достатъчно показателен за това колко целият пазар е изцяло изкривен. „Топлофикацията“ е един посредник, който просто гълта много, както всеки посредник в дадена сделка. Накрая да отдадем заслуженото на партиите, че те, след като много мощно обявиха своите желания за възкръсване на „големия шлем“, много бързо си оттеглиха играчите, усещайки, че този път са сбъркали много сериозно. Въпреки всичко аз съм убеден, че тази теза няма повече да се появи по една-единствена причина: дори от БСП разбраха, че това е сериозен гаф.

Васил Гарнизов

Продължаваме с Георги Касчиев.

Георги Касчиев

Благодаря. Аз ще взема отношение само по въпросите за ядрената енергетика и мегаломанския проект АЕЦ „Белене“. Преди всичко искам да обърна внимание, че въпреки че ядрената енергетика у нас се развива повече от 40 години (тя заема около 1/3 от производството на електроенергията), един важен аспект неизменно остава извън полезрението и на политиците, и на експертите, и на анализаторите, а именно как ще се справим с последиците от ядрената енергетика. За съжаление моето виждане за това е доста черно, но то се основава на факти и на проучванията, които съм правил.

В България не се събират пари за крайно хранилище за високоактивните отпадъци, генерирани от работата на атомната централа. Ако се използват данните от страните, които планират такива хранилища и имат оценки за тях, като Финландия, Швеция, Франция, отчасти Германия и САЩ, за нашата ядрена програма това ще струва не по-малко от 6 милиарда лева по днешни оценки. Като се има предвид, че при нас скалата е малка, най-вероятно ще има увеличение от тази стойност от около 10 – 20 %. Когато се добави индексация за корупция, цената ще се качи още. Така или иначе, този минимум от 6 милиарда няма откъде да дойде и той ще остане за следващите поколения. Другото, което е необезпечено, са официални оценки от тъй наречената Стратегия за управление

на отработеното гориво. Там липсват над 2 милиарда лева по днешни оценки за извеждане от експлоатация на реакторите на АЕЦ „Козлодуй“. Това, което също е изпуснато, умишлено, предполагам, е, че няма никаква оценка колко ще струват тези количества ядрено гориво, които ще останат на площадката, след като спрат и последните реактори. По моя оценка това са над 2 милиарда лева. Значи събират се от порядъка на 10 – 12 милиарда лева задължения за следващите поколения. Икономистите могат да кажат доколко това е съществено и как ще се отрази на развитието на България.

Когато се говори за бъдещи ядрени проекти изобщо, трябва да е ясно, че един нов ядрен проект само ще задълбочи този проблем, вместо да допринесе за неговото разрешаване. Единственият начин да се реши този проблем е рязко увеличение на цената от електроенергията от АЕЦ „Козлодуй“ и акумулиране на средствата. Тоест, ако се увеличи с 50% електроенергията и реакторите работят още 24 – 25 години, тези пари ще бъдат събрани. Толкова по този въпрос. Относно АЕЦ „Белене“, строежа и привличането на чуждестранен инвеститор. При съществуващия регулаторен режим на атомната енергетика би било много, много безотговорно да се допуска външен инвеститор. Първо, гаранцията при ядрена щета е нищожна в България, тя е най-ниска в Европа. Второ, стои проблемът с все още неуредените въпроси с таксите за извеждане от експлоатация, за отработеното гориво и радиоактивните отпадъци. Това, което се промъква още като много опасна тенденция, да се сключи договор от типа CFD (при който продавачът покрива разликата в цената между момента на подписване на договор и сегашната пазарна стойност на актива –ел.ред), който, макар че се препоръчва и от Световната банка, моето личното мнение е, че това не трябва да се допуска.

Има уверения от партии като БСП, че ще има ядрен ренесанс и че ние трябва да останем в ядрения клуб. Няма ядрен ренесанс, няма и да има. Ядрената енергетика в края на миналия век произвеждаше около 18% от енергията в света, сега произвежда около 11,5%, прогнозите на Международната агенция по атомна енергия от миналата година са, че през 2050 г. този дял ще бъде между 4,7% и 10%. Прогнозите на Европейската комисия за развитието в Европа до 2050 г. са, че от сегашните 123 гигавата в ЕС ще паднат до между 95 и 105. Вътрешно имаме ли нужда от тази централа, нямаме нужда. В момента разполагаме с около 11 700 мегавата. Дори да се махнат възобновяемите източници, остават около 9700 мегавата, които са напълно достатъчни за покриване и на пиковите натоварвания, и за износа.

Единственият въпрос, който остава, е как да се борим с „Белене“. Трябва да се атакуват самите основи на този проект, а това, както се знае от закона, е преди всичко докладът за оценка на въздействието върху околната среда. МОС поддържа тезата, че той бил

започнал в 5-годишния законен срок, защото там бил построен информационен център, жилищен комплекс в Белене и прочее, но това е несъстоятелно. За тях този доклад все още не е загубил правно действие. Срещу това трябва да се намерят юридически аргументи и да бъде оборен този доклад по възможност в съда. Същото важи и за техникоикономическия анализ, който е необходим за вземане на решението за построяване на нова атомна централа. Всички прогнози в него са отдавна опровергани. Трябва да се намерят и да се проучат възможностите дали той не може да бъде също отхвърлен в съда. Трябва да се каже ясно какво може да се прави с това оборудване. Евентуално да се опита да участваме с него като инвестиция в някоя страна като Йордания. Другата възможност, която всички пропускат, е, че АЕЦ „Козлодуй“, за да може да продължи да работи, без съмнение ще са необходими парогенератори. Ето, има 8 парогенератора, те могат да се използват за това. Площадката в Белене е идеална за икономическа зона. Тракия беше икономическа зона, изцяло частна инициатива, която вече даде своя резултат и вече осигурява десетки хиляди работни места в Пловдив. Едно, площадката на АЕЦ „Белене“ има вече готови инфраструктурни обекти, за да бъде такава икономическа зона. Ако се вземе такова решение, това ще отнеме само няколко години. Според мен именно рискът да се построи атомна централа в този сеизмичен район, опасността от тежка авария с последващите ефекти спира инвестициите в него, защото при такъв случай те просто ще бъдат загубени. Благодаря за вниманието.

Васил Гарнизов

Благодаря. Иван Хиновски, след това Лъчезар Богданов.

Иван Хиновски

Благодаря. Искам да върна нещата все пак в рамките на основната цел. А според мен тя е да маркира точки в една бъдеща енергийна стратегия. Това би било полезно и на политици, и на следващите разговори по тази тема. Да не стане обаче така, че позицията, която изготвяме, да е основана единствено на идеята за потенциална криза на доставките. Тя трябва да бъде разработена с принципи. Принципите са планиране с минимални разходи, което всъщност отсява всички големи скъпи проекти. Ще остават тези, които са с най-висока принадлежна стойност за обществото. Това е един принцип, който се прилага в целия цивилизован свят, но не и при нас, защото той ограничава корупцията и пречи на далаверата. Искам да се върна обаче на казаното до момента относно АЕЦ „Белене“. Напълно подкрепям относно това, че един такъв проект е

нереализуем във формата, в който беше започнат. Това не значи, че няма да продължи обаче, особено ако определени хора поемат енергетиката след изборите. Кое обаче за нас е оптимистичното. Тези хора не знаят защитните механизми на ЕС относно вулгаризми в инвестициите в енергетиката. Всеки проект, който не отговаря на определен критерии за ефективност, за спазване на основните изисквания за планиране и т.н., просто няма да бъде допуснат. Още повече ако се вгледаме в практиката на НЕК, дори тя приложи този принцип. НЕК спазва тези изисквания относно проекта си за язовир „Яденица“. Така че аз смятам, че не бива да се притесняваме. Аз лично съм спокоен относно това, че проекти, поставени преди 2007, няма да бъдат реализирани. Ще се говори много, разбира се, ще се похарчат пари, сега ще се прави нова обосновка за няколко милиона, но проектът ефективно не може да тръгне. Има огромно желание от някои политически сили да се направи, но аз съм убеден, че това е невъзможно. Има един друг много важен въпрос, който искам да поставя на обсъждане, а именно какъв тип да е енергийната стратегия на страната. „Белене“ е част от този пъзел. Дали да се базираме на регионалния модел и да правим с връзки със съседните пазари, или върху национална обезпеченост на енергийния баланс на мощностите. Това са два коренно различни подхода. Ако тръгнем по втория подход, значи ще трябва да се планира балансът на мощностите след 20 – 30 години. Не се знае дали „Белене 2“ и АЕЦ „Козлодуй“ ще бъдат спрени 2028 – 2029 г. Там ще потънат 2000 мегавата. Ако се тръгне по първия модел, който е по-европейски, той също изисква сериозни инвестиции за повишаване капацитета на интерконекторните връзки със съседните страни. Това е ключовият въпрос, който политиките трябва да приемат. Дали приемаме регионалния модел на обезпеченост на енергийната сигурност или националния. Благодаря засега.

Васил Гарнизов

И аз благодаря за това, че „Белене“ не може да тръгне, но ще се похарчат пари. Всъщност това е моделът на всичките мегапроекти в енергетиката: не могат да се реализират, но имат проектни компании, които правят разходи. Тези разходи са значими публични средства. Лъчезар Богданов.

Лъчезар Богданов

Ще кажа няколко бележки най-вече в посока на мита, че тези проекти могат да съществуват извън държавната намеса, в чисто частния мир на свободния пазар. Това, че ги наричаме основателно мегапроекти, също е много важно. По непотвърдени данни

почти всеки софийски мол, като тръгне да търси финансиране, се налага няколко банки да го финансират. Това е пазарният модел. Един мол има нужда няколко банки да го финансират, защото нито една банка не е склонна сама да поеме целия риск. Един мол са два етажа с паркинг. Как тогава е възможно две-три банки да поемат около 100 – 150 пъти по-голяма инвестиция. Като числово изражение „Белене“ е 50 % от целия вътрешен кредит в България за бизнеса. Има ли нормален банкер, който, гледайки картината на една страна, да направи такава инвестиция. „Южен поток“, мисля, по консервативни оценки е около 16 %. Второто нещо, което ми се струва важно, е, че за да има такива проекти и те да функционират на пазара, то трябва да имат маркет мейкъри. Т.е. трябва да има някой, който или контролира разхода, или прихода, и това беше много важна бележка на Илиян Василев и Васко Начев, че не се гледа приходната страна. Ако имаш завод за електромобили, поемаш големия риск да направиш завод за батерии; ако имаш добив на петрол или голяма верига за бензин, правиш рафинерия. Идеалистично е да няма нито едно от тези неща, но да вярваш, че ще си някъде посредник по средата и ще си печеливш, без да има протекция или без някоя страна, в случая доставчиците на енергия, да контролират процеса през непазарни механизми. Докато правиш малки доставки, никой не те закача, има умерена конкуренция, горе-долу работи пазарът. Но в момента, в който искаш да вземеш големите договори, влизаш между шамарите. Защото там е голямата корупция. Така че големите неща са *par excellence* инструмент да се злоупотребява. Затова трябва да сме против тях априори, когато ги прави или инициира публичният сектор.

Въпросът е, че стимулът в публичния сектор е да се строи. И докато ние като граждани не можем да създадем достатъчно стимули или награди за политиците да не строят, това няма да спре да бъде така. Трябва да им се продаде идеята, че могат да се правят структурни реформи, без да се строи. Най-различни реформи, като например управление на потреблението и на търсенето с промени в ценовите регулации на енергетиката. Въпросът е как да създадем стимул този политик, който избути реформа в тази посока, да получи политическа награда или някаква друга награда. Защото иначе има големи проекти, те са привлекателни популистки, освен това има и корупция. Алтернативата е да няма политически награди, нито други награди. Политиците са рационални същества. Може би един от инструментите да се демистифицират енергийните проекти, е да се престане да се говори толкова много за енергетиката. Енергията е все по-малко важна за една развиваща се икономика като българската и се надяваме да продължи да е така. Така че по-скоро темата трябва да става все по-малко важна, защото, колкото е по-важна, толкова повече енергийните проекти изглеждат важни. Ако не е важна темата, ще се маргинализират и идеите за проекти.

Васил Гарнизов

Благодаря. Петко Ковачев, след това Юлиан Попов.

Петко Ковачев

Целият пакет държавни помощи не само за „Белене“, „Бургас – Александрополис, но и други във всички сфери на българската енергетика – зелена, кафява, черна, всякаква – трябва да се премахне. Гледайки напред, теренът трябва да се разчисти. Той е напълно задръстен. В такива условия за никаква стратегия не може да се говори. Напоследък се занимавам със зелената енергия в България. Нещата са толкова сбъркани, че тя се възприема като обществен враг. Ако искаме да обърнем тази тенденция, очевидно е, че идеята за зелена енергия трябва да се продаде точно по линия на сигурността на пазара и на радостта, че няма потребителят да има бандит, от когото да трябва да купува. Има и още един проблем. Новата посока на развитие в енергетиката има връзка с образованието и науката. Защо Оперативна програма „Наука и образование“ продължава да се фокусира върху традиционни теми, които вече не са актуални по света. Няма нищо, което да бъде финансирано в областта на климата и зелената енергия. Тези неща са част от големия пъзел, за който Илиан говори в началото.

Смятам, че една от основните грешки, включително и на тази конференция, е, че пак се връщаме към аргументите защо някои неща, които очевидно не бива да се случват, не бива да се случват. Честно казано, за „Белене“ на мен ми стига и Бялата книга от 90 г. Всичко друго е добре дошло, но и това е достатъчно. Аз, за разлика от Иван Хиновски, ще спекулирам защо веднага след изборите пак ще се заговори за „Белене“, особено при версията ГЕРБ и БСП заедно. Защото, ако зад едните стои Русия, зад другите стои Бавария. И това е сериозно. За съжаление всички играчи са политически обвързани с тези схеми. Не знам как могат да бъдат стимулирани политиците да излязат от далаверата и да започнат да реформират сектора. И идеята да се строи „Белене“ дори да отслабне, няма да изчезне до момента, в който физически с площадката не се направи нещо друго. Ето една посока, която можем да видим, как може да се популяризира тази идея. Инвеститорите ще дойдат, защото има инфраструктура, която може да се ползва. Така че освен стратегия трябва да се посочат много конкретни ходове, които да демонтират сегашната схема на енергетиката. Благодаря.

Васил Гарнизов

И аз благодаря. Юлиан Попов за коментар, след това Георги Ангелов и Боян Стайков.

Юлиан Попов

Благодаря. Аз искам да направя някои междинни заключения, за да може да се придвижваме към някакъв общ възглед. На мен ми се струва, че се появява едно общо съгласие, че проектът „Белене“ трябва да бъде окончателно ликвидиран и затворен. Иван каза, че „Белене“ е затворен и няма да бъде завършен, но това е един от основните двигатели на „Белене“: не нещо да бъде завършено, а някой нещо да прави. Ако утре някой ми каже, ти можеш ли да построиш „Белене“, има две възможности: едната е да кажа „не, не мога“ и с това да се приключи; другата е да кажа: „хайде да говорим“. Но този разговор струва стотици милиони, започва в един момент да струва и милиарди. Другият проблем с продължаването на разговора е, че той създава едно стратегическо затъмнение върху българската енергетика. Всички институции, инвеститори и хората, които гласуваха на референдум за „Белене“, очакват, че в някакъв момент „Белене“ ще бъде построено. Не е въпросът трябва ли да започнем да строим „Белене“, въпросът е: след като 35 години сме строили „Белене“, трябва ли да продължим да строим „Белене“? Строенето на „Белене“ е един 35-годишен процес и въпросът е дали да продължи той още 35 години. Накрая ще има един 70-годишен проект, който ще излезе 10 милиарда и това ще бъдат само изхарчените пари, без пропуснатите ползи заради стратегическото затъмнение върху развитието на енергетиката. Така че мисля, че е много важно да се обединим около идеята, че трябва по някакъв начин да се сложи категоричен край. Както каза Георги Касчиев, някои от тези ликвидации на темата могат да минат през съда, за да могат да имат ясна стойност.

Каква да е ролята на държавата тук. Ролята на държавата категорично не би трябвало да бъде да инвестира, да управлява, да се прави на бизнесмен и всичките тези функции, които са грешни. И нещо, което Лъчезар каза и ми се струва изключително важно: енергетиката става все по-малко важна за икономиката. Това е трудно да бъде възприето, защото енергетиката е свещена тема, но е много важно и е свързано с цялата концепция за енергийна сигурност. Концепцията за енергийната сигурност не само в България, но и в Европа и глобално е тежко подчинена на сигурността на доставките. В същото време и в България, и в Европа, и глобално ние живеем във време на свръхпроизводство на

енергия, свръхналичност на енергия и на изграждане на нови мощности, които заради възобновяемата енергия и други процеси ще продължат. Те няма да бъдат спрени. Така че въпросът с енергийната сигурност като сигурност на доставките трябва да се преосмисли. Сигурността трябва в много по-голяма степен да бъде обвързана със сигурност на потреблението.

Васил Гарнизов

Добре, съвсем кратка реплика от Красен Станчев и след това Георги Ангелов.

Красен Станчев

Централното планиране през така наречената сигурност е стар трик. Руското правителство направи това през 2004 г. А още през 2000 г. Лъчезар Богданов показва, че износът на обувки и дрехи е 17 пъти повече, отколкото износът на електроенергия. Това е тогава. Но мястото на енергетиката в българския политически дебат не е променило тежестта си. Икономически нещата са абсолютно ясни оттогава. Но колкото и да говорим, че намалява, има известна интелектуална безпомощност на хората, които са в тази зала, да кажат нещо разумно, и то от години, не просто от януари, когато беше студено.

Васил Гарнизов

Георги Ангелов, заповядай.

Георги Ангелов

Аз искам да върна малко към прагматизма. Понеже говорим за бъдещето на енергийните проекти, мисля, че трябва малко да погледнем миналото. А именно АЕЦ „Белене“, защото тогава трябваше да имаме дефицит на ток, това беше цялата прогноза, на която се базира нужда от АЕЦ „Белене“: огромен дефицит на ток 2013 г., огромно потребление. Строим АЕЦ „Белене“, покриваме потреблението, той е печеливш, и оттам всичко се връзва като пазар. Сега, като е минала 2013 обаче, може да се върнем назад да видим вярно ли е това. Не е вярно. Нямахме дефицит на ток, имаше излишък, свръхпроизводство, трябваше административно да се спрат почти всички производители, да се ограничи производството, защото нямаше какво да се прави този ток. В региона не се търсеше ток по различни причини и продължава да е така. Т.е. дори без АЕЦ „Белене“, не само не можеха да се натоварят мощностите, но трябваше да се спрат. Представете си, ако имаше АЕЦ „Белене“ в 2013 г., какво да се прави и с този ток, който още повече не ни трябва. Допълнителен приход от АЕЦ „Белене“ нямаше да има, щеше да има само разход. Разход за експлоатация, разход за лихви, защото по 10 милиарда кредит лихвите са много, да кажем половин милиард евро годишно, още толкова главници, експлоатационни разходи и т.н. Т.е. ние щяхме да имаме един милиард евро допълнителен разход всяка година, ако АЕЦ „Белене“ беше пусната в срок. Един милиард разход, без никакъв приход. Същото се отнася и за следващите години. Като отворим отчетите на НЕК, там всяка година се вижда, че няма достатъчно търсене на ток нито на местните, нито на външните пазари. Затова не могат да се натоварят сегашните централи и по сегашните си дългосрочни договори.

Така че приходи нямаше да има в последните четири години, но щеше да има по един милиард евро годишен разход. Сегашните проблеми, които имаме в енергетиката, щяха да бъдат детска игра пред това, което щеше да бъде, ако АЕЦ „Белене“ беше тръгнала. Това е според мен най-важното. Всякакви проекти, базирани на числа как ще расте потреблението, щом то всяка година спада и стагнира, трябва да се отхвърлят още в зародиш. Потреблението устойчиво пада навсякъде заради повишаването на енергийната ефективност и заради развитието на технологиите. Дори януари месец тази година АЕЦ „Белене“ не беше нужна. Денят с най-високо потребление мина без дори студения резерв. Така че и сега, при този студ през януари няколко седмици, дори и тогава нямаше да можем да натоварим всички тези мощности. И пак щяхме да сме на загуба.

Понеже тук всички говорят много песимистично, аз сега ще кажа нещо оптимистично: няма пари. НЕК няма пари, БЕХ няма пари. Не само това, а имат дългове, които едва понасят и ще имат проблеми с тяхното рефинансиране. Те не могат в дългосрочна и средносрочна перспектива въобще да мислят. А и никой не би им дал повече. Паричният поток ще върви в обратна посока. Това е положително. Но за да стане още по-положително, трябва да се въведе пазар. Което означава в някаква степен НЕК да изчезне. Т.е. производителят и крайният потребител сключват договор, пренасят си тока и се разбират без НЕК като посредник. Без НЕК няма и да има кой да сключва дългосрочни договори. За мен крайното решение е да има пазар. Този пазар ще изчисти до голяма степен проблема. За да има пазар, разбира се, ние трябва да сме свързани със съседните страни. Трябва да се свържем и газово, и електрически и най-вече с подцентрални части на Европа, не само с фалирали балкански страни. Така че един газопровод, който да ни свърже със Западна Европа, за нас да е по-важен от втори газопровод, който да ни свърже с Русия. От тази гледна точка и електропровод, който ни свързва с Италия, може да реши част от проблемите с капацитета, да могат малко да се натоварят сегашните централи. Ако сме част от някакъв по-голям пазар, ще може сегашната система да се понатовари и да има конкуренция, за да не може „Газпром“ да ни дава каквито иска цени. Зелената енергия вече е евтина и всяка седмица поевтинява още повече. Докато атомна централа никога не става по-евтина, а всяка година става по-скъпа. Ако мислим в перспектива, трябва да се възползваме от тези възможности, т.е. по-евтина и по-чиста енергия без екологични рискове. Няма да стане утре, но постепенно ще започнем да заместваме мощностите с такива енергии.

Има и друга тенденция. Преди няколко месеца в Калифорния едно хранилище за газ, което контролира пиковете, така изпусна газ, че го затвориха. Поръчаха на три компании да сложат батерии. Сложиха се няколкостотин мегавата батерии за три месеца. За три месеца в България една папка не може да се мръдне от едно министерство.

Един язовир се строи 20 години, а може би и повече. Но една батерия може да се сложи за седмици. Същото в момента наблюдаваме в Австралия, където премиерът се опитва да прокара идеята да правят въглищни централи. Само че никой инвеститор не иска да строи въглищни централи, защото ще ги затворят след няколко години, така че там отиват към търг за инсталиране на батерии, като идеята е в рамките на 3 – 4 месеца да ги инсталират, за да може през лятото да се ползват.

Технологиите много се променят и ако ние се заключим с дългосрочни договори и със стари и скъпи технологии, в които ще плащаме милиарди само лихви и главници, изпускаме цялата революция. Включително и шистовата революция и евтиния газ, който наводнява световния пазар. Трябва да се готвим за пазар, в който цената на тока няма да бъде висока и АЕЦ „Белене“ никога няма да се изплати. Трябва да мислим за съвсем друга пазарна среда. Благодаря.

Васил Гарнизов

Благодаря. Калоян Стайков.

Калоян Стайков

Всички сме горе-долу с едно отношение към големите енергийни проекти. Що се отнася до енергийните стратегии, водещ пазар, децентрализация, собствено производство и т.н., мисля, че там все още няма единна позиция. Ако искаме сериозна реформа в енергийния сектор и като цяло придържане към международни тенденции, по-скоро това трябва водещото, да има принципи, които се следват. Това в момента е по-важно, отколкото да си набелязваме конкретни технически, икономически и прочее детайли, които все пак са детайли. Те са много важни, но мисля, че трябва да се започне от по-общото. За гъвкавостта всички говореха. Според мен тя трябва да се постигне с онова, което Илиян Василев каза, а именно да се публикуват тенденции, за да е ясно какво се случва на пазара във вътрешен и международен план и да се мисли за опции. Ако една енергийна стратегия може да представи тези опции и да каже на каква цена какво търсене може да бъде задоволено по какъв начин за какъв период, то тогава наистина може да има пазарен елемент. Както производителите, така и потребителите, така и търговците вече могат да си направят по-ясна сметка какво се случва, а не да се създадат твърди рамки, както се прави сега.

Друго нещо, което ми липсва, е, че много рядко се говори за мрежи. Хубаво е да си говорим за свързаност с Европа, но там пак ни трябва мрежа, хубаво е да си говорим за децентрализирано производство и потребление, но там пак ни трябва мрежа. В момента все още мрежата ни трябва, а за съжаление тя не се развива добре, защото регулаторът не ѝ позволява. А тя е важна не само за енергийния сектор, тя е важна за икономиката като цяло. Не е случайно, че индустрията се насочва към определени райони, не е случайно, че се създават търговски бизнеси и какви ли не други центрове на едни места, на други не се създават. Мисля, че това е много важна тема. Както за връзката с други страни, така и за потреблението вътре в страната.

Накрая, струва ми се, че войната между отделните технологии е малко пресилена. Да не заклеяваме една технология, преди да видим как тя се развива, и да се опитаме да гледаме по-далеч в бъдещето. И Жоро Ангелов го каза, зелената енергия е най-хубава, но ние се хвърлихме точно когато беше най-скъпа, и това, между другото, е причината за силно негативното отношение към нея. В момента, в който се повишат сметките на домакинствата заради много зелени централи, край. Висока цена, дълго изкупуване на електроенергията и т.н. Очевидно не го направихме по най-добрия начин и мисля, че трябва да си научим урока от това. Това се отнася и за мрежата, ако се остави твърде дълго тя да ерозира или да не се развива достатъчно динамично, тези районни мрежи ще изчезнат. Изведнъж и ударно ще трябва да се инвестира, и пак ударно ще скочи цената, и пак ЕРП-тата ще са виновни. Благодаря.

Васил Гарнизов

Добре, Евгений Кънев, след това Васко Начев искаше думата, след това вие. Има ли друг след Васко Начев, после Христо Казанджиев след Васко Начев. Заповядайте.

Евгений Кънев

Общо взето, като резюме според мен има три основни неща. Преди да кажа какво мисля, едно изречение за това, че аз съм голям песимист дали има смисъл от тези публични изяви, защото почти целият ми живот мина с АЕЦ „Белене“. Бях на първият митинг срещу АЕЦ „Белене“, 1990 г., и оттогава преплитаме тази тема. Тази тема толкова пъти е рециклирана, че аз съм песимист и мисля, че докато има такова политическо мислене в България, тази тема няма да отмре. Безброй конференции, безброй телевизионни изяви, всичко е сложено на масата, но се съмнявам, че някой политик, който би имал възможност да спечели от поддържането на „Белене“, би се вслушал, вместо да се възползва.

Но в позитивен тон, какво трябва да се направи. Първо трябва да се каже каква енергетика е нужна на България, предвид тенденциите в света. Виждаме, че всеки ден се променят нещата и ако не се базират на каквато и да е стратегия, дори само на две неща: децентрализация и развитие на частен сектор, решенията няма как да са адекватни. Трябва да се каже точно каква енергетика е нужна на България, която непременно да рефлектира в световните тенденции в енергетиката, световната енергийна революция, бих казал. Второ – на тази основа защо тези големи проекти са абсолютно излишни. Да бъде посочено защо са вредни, а те са вредни по много причини. Освен чисто финансовите причини, затова че затормозяват целия регион, те и застрашават здравето на хората, и обричат дори страната на стагнация. И накрая, естествено, какви реформи са необходими. Трябва не просто да се намали ролята на енергетиката, за което стана дума, а ролята на държавната енергетика. Това е ключово. Ето, вие сами виждате безсмислието на предложенията, които идват от държавата. Румен Овчаров и неговият кръг създадоха БЕХ, точно обратната тенденция на децентрализацията, за да могат да замъгляват паричните потоци. Единствената цел тук беше, за да могат да скриват проблемите. Когато се централизира управлението, то става лесно превземаемо. Представете си главния прокурор на държавата. Нещо подобно е в енергетиката, на едно място се вземат решенията и представете си кой влияе на тези хора как да се вземат тези решения. Това е същият модел.

Пускането на акции на БЕХ също е грешка. Това е най-евтиният начин да се разделим с държавната собственост. Смисълът на привличане на частния инвеститор е привличане на стратегически инвеститори в определени ниши. Когато всичко е в един огромен пакет, стратегическият интерес по ниши се разконцентрира и съответно намалява цената. Затова първо БЕХ трябва да се разбие. После съответните бизнеси и инвеститори трябва да се привлекат. Това зависи от ролята на този бизнес или на тази енергийна компания в цялата

икономика. Това е също в посока на децентрализацията. Калоян каза за мрежите, че никой не говори в България, и това е така. Защото колкото повече децентрализирана енергетика, толкова повече нараства важността на мрежите. Вместо това се говори само за производство, защото при мрежите иска малко по-друго ниво на мислене, което политиките не го умеят все още. Големият проблем на България въобще е, че на политическо ниво няма интерес от това да се управлява добре и разумно. Хората, които мислят рационално и полезно, намаляват като тегло в цялата държава и затова толкова по-стратегически важно става даването на суверенитет на Европа и на европейските институции, които да ни предпазват, както в случая с „Газпром“, от влиянието на външни политически интереси. Благодаря.

Васил Гарнизов

Благодаря. Васко Начев искаше реплика.

Васко Начев

з искам да поговоря за „Южен поток“ и появилата се информация, че „Газпром“ има претенции към българската страна за компенсация за „Южен поток“. През 2012 г. тогавашният енергиен министър излезе и каза, че са постигнали много добра сделка за намаление цената на доставките на газ с 20 %. Беше подхвърлено с половин уста, че това е благодарение на това, че ще строим „Южен поток“. Сега, когато се разбира, че той няма да бъде построен, „Газпром“ си иска обратно тези 20 %. Това е причината и не бива никой да бъде изненадан. Не става дума за някакъв каприз на „Газпром“, а за връщане към положението преди този договор. Дано се постигне споразумение с Европейската комисия и това да добие правен характер, само тогава това задължение може да отпадне. Във всички други варианти, включително в арбитражен съд, ще трябва да си платим.

Този проект е никому ненужен от 2013 г. насам, това се каза от много експерти, но в същото време други чертаеха планове за него. Когато в Европа има 6 % увеличение на

търсенето на газа на годишна база до 2030 г., когато има 430 милиарда кубически метра газ потребление, а в същото време капацитет за пренос 650 милиарда, всеки един такъв мегапроект е обречен, независимо от това кой го инициира, Русия или която и да е друга страна. Има огромни трудности и с южния газов коридор точно по причина, че италианският пазар е пренаситен с газ. Всички искат да изнасят електроенергия и газ за Италия, а италианският пазар отдавна е наситен, като се има предвид, че освен четирите терминала за втечен и природен газ имат да строят още три. От тази гледна точка много е лесно човек да се ориентира кое е смислено и кое не.

Обърнете внимание на нефтения пазар. Там присъствието на руския нефт е точно толкова доминантно, колкото и в газовия, но именно липсата на гъвкавост предопределя и отношението в пазара. Европа има проблем не толкова със самото присъствие на „Газпром“, а с липсата на гъвкавост. Затова в момента, в който ние имаме изградена мрежа с останалите наши съседи, няма да има нужда да имаме директен газопровод до Западна Европа. Дори към днешна дата ние имаме възможност да внасяме газ от много доставчици. Въпрос на желание от страна на държавата е дали това ще се случи. Например, докато ние се чудим къде да си продаваме електроенергията, OMV има газова централа в Румъния, където потребяват 4 милиарда кубически метра газ на година. Ако ние сключим сделка част от този газ да идва към нас, а ние да подадем срещу него електроенергия, тогава всички ще бъдат доволни. Това е изключително просто нещо. Но тук винаги се мисли през призмата да не разсърдим руснаците. Докато има този начин на мислене в управляващите, които и да са те, никога няма да се намират оптимални решения в енергетиката.

Васил Гарнизов

Благодаря. Христо Казанджиев.

Христо Казанджиев

Бих желал да се върна на основната тема – бъдещето на тези проекти („Южен поток”, АЕЦ „Белене” и „Бургас – Александрополис” – бел.ред.). Първият въпрос е какво е общото между тях. Общото е, че и трите проекта са политически мотивирани. За всички без изключение е ясно, че в тях няма икономическа логика, няма необходимите предпоставки тези проекти да бъдат реализирани. Най-вече поради липсата на необходимост, после, за газовите, поради липса на ресурс, а за „Белене” – поради липса на пазар. Ще говоря конкретно за „Южен поток” и „Бургас – Александрополис” и за някои други газови проекти. Извън вниманието на българската енергийна общност остава историята на „Набуко”. Той също беше политически мотивиран. Въпреки категоричното становище на редица експерти, че той е нереализуем и нежизнеспособен поради факта, че в Анадола, откъдето започва тръбата, още тогава нямаше налични количества природен газ в този обем. Същият проблем е и с „Бургас – Александрополис”. Основната причина проектът да не се реализира беше категоричният отказ на Русия да гарантира нефт за транзита и така цялата икономическа конструкция се срути. Същият проблем има и „Южен поток”. Природен газ в тези количества, при които беше обявен проектът на Руското Черноморско крайбрежие, няма. И най-вероятно с геополитическа необходимост за заобикаляне на Украйна щеше да бъде построена една-единствена тръба. България щеше да се ангажира с огромни инвестиции, които щяха да бъдат замразени, а някой трябва да ги плаща.

Какво е общото между тези проекти. Общото между тези проекти е, че те са част от схема за огромно преразпределение на обществени средства към политически партии, групировки и фирми. Проблемът не е само, че тези проекти водят до колосална политическа корупция. Проблемът е, че през последните години се установи механизъм в енергетиката, който работи точно в тази посока и това се вижда в „Булгартрансгаз”. Тази компания отчетливо изразходва огромни средства за изграждане или реновиране на техническа инфраструктура, като бюджетите за всеки проект по правило се увеличават с 40% над реалната си цена. Бъдещето на тези проекти е функция на политиката, която води която и да е политическа сила. За съжаление от 15 години онова, което политическите партии на власт декларират, е подкрепа и реновиране на тези проекти. За всички е ясно, че тези проекти нямат бъдеще, но съществува огромна политическа необходимост те да се експлоатират в една или друга посока и да извличат облаги от тяхното поддържане.

Големият проблем, от който изпитвам огромни опасения, е, че в момента започва да се прилага политика на възвръщане на ръководната роля на държавата в инвестиционните

процеси в България. И то не само в енергетиката. Преди няколко седмици определени леви политически партии заявиха, че държавата не споделя необходимостта от това подземните богатства да се експлоатират по сега съществуващата политика и тя възнамерява самостоятелно, със собствени средства да развие този сектор. Крайно време е да се предприемат политики за ограничаване на държавата и директното ѝ участие в инвестиционните процеси и да се даде възможност за привличане на чуждестранни инвестиции. Поради това, че през последните десет години се направи всичко възможно да се изгонят от България чуждестранните инвеститори, държавата поема тази функция, мислейки, че ще реши проблемите, но вместо това ще ги задълбочи. Така че главният проблем всъщност е, че проектите, които нямат бъдеще, са необходими за политическа употреба и това трябва да бъде прекратено по един или друг начин. Благодаря за вниманието.

Васил Гарнизов

Благодаря. За коментар отдавна чака Георги Касчиев.

Георги Касчиев

Съвсем накратко искам да кажа нещо за шистовия газ в Щатите. Статистиката показва, че благодарение на евтиния шистов газ там, и специално в Средния запад, цените на електроенергията за тези щати са спаднали с около 30 %. Строят се парогазови централи до 50 мегавата, обикновено общинска собственост. Едно от следствията от това е, че четири реактора там бяха спрени последователно поради загуба на конкурентоспособност и още 7 реактора са под заплаха. Така че ние трябва да гледаме тази революция, която става там, и да се учим от нея. Според мен трябва да се предприеме нещо за отхвърляне на забраната за шистов газ, която беше наложена под натиска на „Газпром“. Тази забрана обхваща дори изследвания да се види у нас има ли шистов газ. Това трябва да се промени. Благодаря.

Васил Гарнизов

Благодаря, заповядайте, имате думата.

Георги Гушлеков

Искам да обърна внимание на ВЕИ-тата. Те също са въпрос на държавна политика. И тази държавна политика е формулирана най-добре в Германия, но преди това като успешна политика реализирана в Дания. В резултат на Фидин Тариф Дания си изгради вятърната енергетика с голям икономически ефект. Но това е въпрос на държавна политика. Цената на електроенергията на ВЕИ от слънчевите панели спадна драстично, след като Китай като държавна политика вложи 40 милиарда долара в четири от своите компании. Това се усети от всички останали страни, включително и Щатите се изказаха срещу тази държавна намеса. Обаче икономистите си направиха сметката, че държавите, които осигуряват материали и технологии за Китай, успяват да печелят от това. Така че според мен добре трябва да се формулира каква ще бъде иновативната политика в областта на енергетиката и на икономиката.

Васил Гарнизов

Благодаря. Илиян Василев и после Юлиан Попов.

Илиян Василев

Това, което за себе си обобщавам от срещата, е в посока на това, което казаха Евгений Кънев и Калоян Стайков. Трябва да има една кратка енергийна стратегия, която да посочи принципите, за които стана дума. В бъдещата енергийна стратегия трябва да има дерегулация и преглед на законодателството в енергетиката, което в момента е затлачено до степен, че пречи. Има хиляди примери, само един ще ви дам, когенерацията в момента е с безсрочни тарифи, това е напълно разрушително за пазара. Има много такива наглед малки неща, от които цялото законодателство трябва да се прочисти.

Васил Гарнизов

Благодаря. Юлиан Попов.

Юлиан Попов

Много неща исках да кажа специално за „Белене“. Това, което очаквам, е да се окажем в старата история с намесата на БАН, която ще даде страхотна оценка на проекта. От гледна точка на пазарните реалности мненията на хората от БАН нямат никаква стойност. Аз това искам да предложа, да се направи кросбенефит анализ от независими експерти и анализ на риска и анализ на въздействието. Всичките тези проекти, за които говорим, за никой от тях не е имало изискване за независими анализи, преди да се вземе решение за тях.

Васил Гарнизов

Има предложение всички проектни компании да се закрият. „Бургас – Александрополис“ нямаше проектна компания, защото нямаше никакъв здрав икономически смисъл, нямаше гаранции за доставка на нефт. След това се създаде проектната компания, тя си работи, те си получават пари, докарват пари, наемат техника, купуват земя и така нататък.

Илиян Василев

Всички тези компании са създадени по силата на междуправителствени споразумения. Това е нарочно, защото ликвидацията на компанията трябва да отмени междуправителственото споразумение. А това е огромна процедура.

Юлиан Попов

По принцип всички междуправителствени споразумения би трябвало да предвиждат процедура по излизане от тях и прекратяване. В дадения случай нарочно не е възбудена

тази процедура. Ако искаме, може да се задвижи процедурата, никой не може да ни спре. Но няма политическа воля за това.

Генералното заключение е, че споменатите мегапроекти нямат икономическо основание, те са политически движени, те би трябвало да бъдат не само прекратени, но и юридически закрити и ликвидирани. И да не се допуска тяхното съществуване в състояние на изчакване отново да бъдат възобновявани. Намаляване ролята на държавата, и особено изтеглянето ѝ като инвеститор и като управител. Другото заключение, което се оформя, е, че в една среда на намаляване на газовото потребление или стагнирането на газовото потребление, опитите да се изградят допълнителни мегапроекти нямат никакво пазарно или енергийно основание. Нещата трябва да бъдат оставени в много голяма степен на пазара и придвижването от страна на пазара. Ролята на държавата е да гарантира, че този пазар се развива и оперира добре. С това трябва да ограничи своето участие. Трудно е да се планира какво точно ще бъде бъдещото потребление, но може да се говори за предполагаемо потребление и тенденции, които би трябвало да се вземат предвид. Много се говори за децентрализация на енергетиката и това трябва да бъде твърдо подчертано. Ролята на новите технологии и ролята на енергийната ефективност, която очевидно няма голямо въздействие върху потреблението и върху бъдещото развитие на енергетиката. Технологиите за съхраняване на енергия би трябвало да бъдат споменати, впрочем енергийната ефективност всъщност в много случаи е форма на съхранение на енергия. Друго голямо заключение е, че приоритет трябва да е гъвкавостта на пазара, развитието на инфраструктурата за регионалното потребление, преглед на законодателството за освобождаване и по-нататъшната либерализация на пазара.

Васил Гарнизов

Благодаря, благодаря на всички за участието, благодаря на Стефан Попов за съучастието при организацията. Довиждане.